

Krivičnopravna zaštita životne sredine u Republici Srbiji i njeno usklađivanje sa zakonodavstvom Evropske unije

Criminal protection of the environment in the Republic of Serbia and compliance with the legislation of the European Union

Dragana Lazić¹, Živanka Miladinović Bogavac², Jelena Vuković³, Aleksandar Damjanović^{4}, Slobodan Petrović⁵*

^{1,2,3,4}Poslovni i pravni fakultet, Univerzitet „MB“, Beograd, Srbija / Faculty of Business and Law, University „MB“, Belgrade, Serbia

⁵Fakultet društvenih nauka, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, Srbija / Faculty of Social Sciences, University Business Academy, Novi Sad, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 20.12.2020, Rad prihvaćen / Accepted: 03.08.2021.

Sažetak: Krivičnopravna zaštita životne sredine je instrument zaštite životne sredine koji proizlazi iz međunarodnih dokumenata o zaštiti životne sredine, a naročito je prihvaćen i počeo je da se razija u okviru prava EU. Direktiva za zaštitu životne sredine putem krivičnog prava iz 2008. godine donesena je kao odgovor na sve teže oblike ugrožavanja i uništavanja životne sredine koje su zahtevale preciznu inkriminaciju i definisanje ekoloških krivičnih dela i određivanje krivičnih sankcija za počinioce krivičnih dela. Imajući u vidu da su direktive akti sekundarnog zakonodavstva Unije kojim se usklađuju nacionalna prava država članica ova direktiva je omogućila da krivična dela protiv životne sredine budu prihvaćena, inkriminisana i procesuirana na isti ili sličan način u svim državama članicama Unije uz određivanje efikasnih, proporcionalnih i odvraćajućih krivičnih sankcija za pravna i fizička lica. Time su zagađenje vazduha, vode, zemljišta, flore i faune kao rezultat ispuštanja jonizirajućeg zračenja, neadekvatno upravljanje otpadom, rad postrojenja gde se odvija opasna delatnost, aktivnosti sa nuklearnim materijama, značajno narušavanje staništa unutar zaštićenih područja i radnje uništavanja ozonskog omotača, inkriminisana kao posebna krivična dela za koje je obavezna inkriminacija u nacionalnim krivičnim sistemima. Inkriminacija krivičnih dela protiv životne sredine u EU je uticala i na njihovo prihvatanje i unošenje u pravne sisteme država kandidata za članstvo. To proizlazi iz obaveze prihvatanja pravnih tekovina (acquis communautaire) EU tokom sprovođenja sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju pridruženih država, a posebno nakon dobijanja statusa kandidata i otvaranja pregovora za članstvo u okviru pregovaračkih poglavlja.

Ključne reči: krivičnopravna zaštita, ugrožavanje životne sredine, ekološka krivična dela.

Abstract: Criminal protection of the environment is an instrument of environmental protection that derives from international documents on environmental protection, and it has been especially accepted and started to develop within the framework of EU law. The Directive for the Protection of the Environment through Criminal Law from 2008 was adopted in response to increasingly serious forms of endangering and destroying the environment, which required precise incrimination and definition of environmental crimes and determination of criminal sanctions for perpetrators. As directives are acts of secondary legislation of the Union which harmonizes the national rights of the Member States, this Directive has enabled criminal offenses against the environment to be accepted, incriminated and prosecuted in the same or similar manner in all Member States of the Union with the determination of effective, proportionate and dissuasive criminal sanctions for legal and natural persons. Thus, air, water, soil, flora and fauna pollution as a result of ionizing radiation, inadequate waste management, operation of facilities where hazardous activities take place, activities with nuclear materials, significant damage to habitats within protected areas and ozone depletion, are criminalized as nine special criminal offenses for which incrimination is mandatory in national criminal systems. The incrimination of crimes against the environment in the EU has also influenced their acceptance and introduction into the legal systems of candidate countries. This stems from the obligation to accept the *acquis communautaire* during the

implementation of the Stabilization and Association Agreement with the associated countries, and especially after obtaining candidate status and opening membership negotiations within the negotiating chapters.

Keywords: criminal protection, endangering the environment, environmental crimes.

¹*orcid.org/0000-0001-6227-139X, e-mail: dragana1908@yahoo.com*

²*orcid.org/0000-0003-0477-8277, e-mail: zivankamiladinovic@gmail.com*

³*orcid.org/0000-0001-7146-5612, e-mail: vukovic.jelena2@gmail.com*

⁴*orcid.org/0000-0001-5789-4728, e-mail: adm.tfc@gmail.com*

⁵*orcid.org/0000-0002-9343-5999, e-mail: slobpetrovic@yahoo.de*

UVOD / INTRODUCTION

Krivičnopravna zaštita životne sredine u zakonodavstvu razvijenih država, zemalja članica Evropske unije uvedena je kroz Direktivu 2008/99/EC o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i to je prvi put da se kroz dokumente EU na ovakav način naglašava značaj prevencije ugrožavanja životne sredine kroz pravilo da „onaj ko je zagađivač, taj i plaća“. Ova Direktiva predviđa krivičnopravne mere za zagađivače i uvodi obavezu država članica, ali i država koje teže to da postanu da počnu ozbiljnu, temeljnu i sveobuhvatnu borbu protiv „ekoloških krivičnih dela“.

Četiri godine pre pomenute Direktive, doneta je još jedna Direktiva 2004/35/EC o odgovornosti za životnu sredinu u vezi sa prevencijom i otklanjanjem štete po životnu sredinu koja nije obezbeđivala građanskopravni režim zaštite, nego akcenat stavlja na administrativni okvir prevencije zaštite životne sredine. Važno je napomenuti da države članice EU nemaju pravo izbora o primeni predmetne Direktive, jer je ovo akt koji je pravno obavezujući i njena priroda je takva da je implementacija Direktive obavezna, a na državama je da odluče u kojoj formi, kojim metodom i putem kojih sredstava će obezbediti realizaciju.

Ekološki kriminal je jako opasna stvar koja izaziva nesagledive, a nekada i nenadomestive posledice, pa se zato „smatra ozbiljnim i široko rasprostranjenim problemom sa kojim se mora boriti na evropskom nivou“ (Kostić, 2009). Sprega između organizovanog kriminala i ekološkog kriminala jako je čvrsta zbog velikih profita koji se ostvaruju na taj način, na šta nas upozoravaju i Ujedinjene Nacije koje su oformile svoj Program za zaštitu životne sredine i svojim radom došle do podataka da se u svetu nezakonim radnjama vezanim za ekološka krivična dela ostvari profit i do trideset jednu milijardu dolara na godišnjem nivou (UNEP, 2021). Blagodeti usvajanja Direktive 2008/99/EC velike su i reflektuju se kroz postojanje prvog konkretnog pravnog dokumenta za teritoriju cele evropske zajednice koja i kvalitativno i kvantitativno gađa problematiku zaštite

životne sredine. Definisane krivičnih dela, ali i pitanje odgovornosti za ista, još više su dobili na značaju kada se pred Evropskim sudom pravde pojavio slučaj C-176/0324 – Komisija protiv Saveta, gde se po prvi put priznaje postojanje ovlašćenja Evropske unije (Zajednice) u oblasti krivičnog prava (EC, 2021).

Direktiva 2008/99/EC propisuje da države koje su članice, ali i one koje to pretenduju biti, moraju u svoja zakonodavstva uvrstiti određena ponašanja kao krivična dela i za njih odrediti adekvatne sankcije. U članu 3. pomenute direktive kao nedopustiva ponašanja usmerena protiv životne sredine smatraju se:

1. „ispuštanje, emisija ili odlaganje čvrstog materijala ili jonizujućeg zračenja u vazduh, zemljište i vodu, koji izaziva ili može izazvati smrt ili teške povrede bilo kojem licu ili značajnu štetu kvalitetu vazduha, zemljišta ili vode, kao i životinjama ili biljkama;
2. prikupljanje, prevoz, obnavljanje ili odlaganje otpada, uključujući i nadzor nad ovim poslovima i kasniju kontrolu o deponijama, kao i sve aktivnosti preduzete od strane subjekata koji upravljaju otpadom, a koje dovode ili mogu dovesti do smrti ili ozbiljne povrede bilo koje osobe ili značajnih oštećenja kvaliteta vazduha, kvaliteta zemljišta, ili kvaliteta vode, ili životinja i biljaka;
3. pod određenim uslovima isporuke otpada, prema članu 2 (35) Uredbe (EZ) broj 1013/2006 Evropskog parlamenta i Saveta od 14. juna 2006. god. o transportu otpada;
4. rad postrojenja u kojem se sprovode opasne aktivnosti ili u kojima se čuvaju ili koriste opasne supstance ili preparati i koje izvan postrojenja dovode ili mogu dovesti do smrti ili ozbiljne povrede bilo kojeg lica ili značajne štete kvalitetu vazduha, zemljišta i voda, kao i životinjama ili biljkama;
5. proizvodnja, prerada, upotreba, korišćenje, održavanje, skladištenje, transport, uvoz, izvoz ili odlaganje nuklearnog materijala ili drugih opasnih radioaktivnih supstanci koje

dovode ili mogu dovesti do smrti ili teške povrede bilo kog lica ili značajne štete kvaliteta vazduha, zemljišta i voda, ili životinja i biljaka;

6. ubistva, uništavanje, posedovanje ili uzimanje primeraka zaštićenih vrsta divlje faune i flore, izuzev u slučajevima kada se radi o zanemarljivoj količini tog primerka i kada to ima zanemarljiv uticaj na očuvanje statusa vrsta;
7. trgovina zaštićenim biljnim i životinjskim vrstama ili njihovim derivatima, osim u slučajevima kada se radi o zanemarljivoj količini tog primerka i kada to ima zanemarljiv uticaj na očuvanje statusa vrsta;
8. bilo koje ponašanje koje prouzrokuje značajno oštećenje staništa u zaštićenim područjima;
9. proizvodnja, uvoz, izvoz, stavljanje u promet ili upotreba supstanci koje oštećuju ili uništavaju ozonski omotač“ (Direktiva Evropskog parlamenta, 2008).

1. EKOLOŠKA KRIVIČNA DELA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE / ECOLOGICAL CRIMINAL OFFENSES IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

U stručno-naučnoj literaturi pod nazivom „ekološki delikti“ označavaju se delikti koji za predmet napada imaju životnu sredinu. Da je značaj ove materije u poslednjih nekoliko godina jako porastao, te da Republika Srbija sve više mora preduzimati mere za suzbijanjem istih, svedoči nam i to da je „Ekološko pravo“ formirano kao posebna naučna disciplina i kao nastavni predmet uvršteno u nastavne planove i programe mnogobrojnih fakulteta.

Leksičko značenje delikta koristi latinski naziv pojma delinquere, odnosno delictum, što u prevodu znači istup protiv zakona, prestup, zločin (Vujaklija, 1980). Kriminološko značenje delikta polazi od mnoštva termina koji se koriste da bi se označilo protivpravno ponašanje koje se kriminološki izučava, u okviru kojih se pojam delikt poistovećuje sa zločinom i prestupom, tumačeći ih kao pojedinačno kriminalno ponašanje (Ignjatović, 2007).

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije krivična dela protiv životne sredine propisuje u okviru kodifikovanog Krivičnog zakonika koji se primenjuje od 2006. godine u glavi dvadeset četiri tj. od člana 260. do člana 278. (Krivični zakonik RS, 2019). Krivičnoppravna zaštita životne sredine bazirana je na koncepciji koja životnu sredinu posmatra iz biocentričnog aspekta, kao kategoriju od ključne važno-

sti za život, dakle kao zaštićeno dobro per se, za razliku od antropocentričnih koncepcija koje su životnu sredinu tretirale kao resurs koji je podređen ljudskim potrebama (Bošković, 1996).

Ekološke delikte karakteriše mnogobrojnost, uzajamna raznovrsnost i osobenost savremenog kriminaliteta, pa su po tom osnovu u krivičnopravnoj teoriji razvrstani u četiri kategorije: 1) opšta krivična dela protiv životne sredine; 2) krivična dela u vezi sa opasnim materijama; 3) krivična dela protiv biljnog i životinjskog sveta; 4) krivična dela protivzakonitog lova i ribolova (Lilić, Drenovak, 2010).

Globalni objekat zaštite jeste životna sredina kao imperativ kojim se obezbeđuju egzistencijalni uslovi za opstanak ljudske zajednice, preko grupne zaštite vazduha, vode i zemljišta (Klaus, 1991). Kao zaštitni objekat ovog krivičnog dela javlja se osnovno pravo čoveka na zdravu i relativno očuvanu prirodu sredinu (Stojanović, 2009). Razlog više da se ovaj zaštitni objekat posebno izdvoji i da se naglasi njegov značaj jeste i u tome što je pravo na zdravu životnu sredinu pravo koje je ustanovljeno Ustavom RS (Ustav RS, 2006).

Težeći da zaštiti životnu sredinu, kao i da se u potpunosti uklopi u savremene tekovine evropeizacije krivičnopravnih propisa zakonodavac u RS propisao je ponašanja koja se smatraju krivičnim delom protiv ovog zaštitnog objekta. Prema trenutno važećim propisima ta krivična dela su: zagađenje životne sredine; nepreduzimanje mera zaštite životne sredine; protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu; oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine; oštećenje životne sredine; uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra; unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija; nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja; povreda prava na informisanje o stanju životne sredine; ubijanje i zlostavljanje životinja; prenošenje zaraznih bolesti životinja i biljaka; nesavesno pružanje veterinarske pomoći; proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja; zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja; pustošenje šuma; šumska krađa, nezakonit lov i nezakonit ribolov.

2. ŽIVOTNA SREDINA KAO ZAŠTITNI OBJEKAT KRIVIČNIH DELA U REPUBLICI SRBIJI / ENVIRONMENT AS A PROTECTIVE OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Pre svih analiza kojima se nameravamo baviti u radu moramo napomenuti da je država Srbija odavno u svom zakonodavstvu prepoznala životnu sredi-

nu kao nešto vredno zaštite. Do unošenja inkriminacije koja za cilj ima zaštitu životne sredine dolazi u krivičnom zakonodavstvu 1977. godine, ali tek 2006. godine dolazi do objedinjavanja, kodifikovanja svih krivičnih dela s ovim zaštitnim objektom u Krivični zakonik Republike Srbije.

Prema pozitivnopravnim propisima, pod zagađenjem životne sredine podrazumeva se „unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu, izazvano ljudskom delatnošću ili prirodnim procesima koje ima ili može imati štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi“ (Zakon o zaštiti životne sredine, 2018).

U nastavku rada analiziraćemo broj prijavljenih, optuženih i osuđenih punoletnih lica, oba pola, na celokupnoj teritoriji Republike Srbije u četrnaestogodišnjem periodu (2006-2019) u nameri da utvrdimo da li se pozitivnopravna normativa valjano primenjuje kroz praksu. Podatke smo sublimirali iz zvaničnih Biltena Republičkog zavoda za statistiku (Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela, 2021). Na osnovu prikazanih podataka utvrdićemo i koliki je gubitak zločina kod ovih krivičnih dela (nesrazmernost u broju prijavljenih lica, optuženih i osuđenih lica) i na taj način ukazati gde je „slaba karika“ u celokupnom krivičnom postupku. Dostupnost podataka o krivičnim delima protiv životne sredine seže do 2006. godine kada je najnoviji Krivični zakonik i stupio na pravnu snagu. Pre tog perioda, ne postoje zvanični podaci na kojima se može sprovesti istraživanje. Podatke ćemo predstaviti i tabelarno i grafički, radi lakšeg razumevanja posmatrane pojave i jednostavnijeg uočavanja trendova koji vladaju u kretanju posmatranog problema. Posebno je značajno utvrditi da li dolazi do veće efikasnosti po pitanju zaštite životne sredine nakon usvajanja Direktive 2008/99/EC koja je obavezujuća i za Republiku Srbiju kao zemlju koja teži pridruživanju Evropskoj uniji.

Jedan od razloga izuzetno malog broja prijavljenih lica, odnosno otkrivenih krivičnih dela iz ove oblasti svakako predstavlja specifičnost prikupljanja dokaza koji se po pravilu baziraju na veštačenjima, za koja bi po proceni stručnjaka i teoretičara bilo dobro formirati timove ekoloških forenzičara (Čavoški, 2011).

Za posmatrani period ukupan broj prijavljenih lica bio je 29.032, što nam ukazuje da u proseku na godišnjem nivou za ovu vrstu krivičnih dela bude prijavljeno oko 2.073 lica (oko 173 lica mesečno, 6 lica dnevno). U Biltenima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije pod prijavljenim licima se podrazumevaju „prijavljena lica – poznati učinioци koji su punoletni i protiv koga su postupak po krivičnoj prijavi i prethodni postupak završeni odlukom

kojom je odbačena krivična prijava, prekinuta istraga, obustavljena istraga ili podignuta optužnica odnosno optužni predlog. U slučaju da se radi o nepoznatom učiniocu krivičnog dela smatraće se da prijavljeno lice postoji kada je podneta krivična prijava nadležnom javnom tužilaštvu, a učinilac i po isteku roka od godinu dana nije otkriven“.

Tabela 1 - Ukupan broj prijavljenih, optuženih i osuđenih punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine u periodu od 2006. do 2019. godine na teritoriji Republike Srbije

Table 1 - Total number of reported, accused and convicted adults for crimes against the environment in the period from 2006 to 2019 in the territory of the Republic of Serbia

Redni broj	Godina	Broj prijavljenih lica	Broj optuženih lica	Broj osuđenih lica
1.	2019.	2.425	501	417
2.	2018.	2.550	567	484
3.	2017.	2.187	610	512
4.	2016.	2.507	631	472
5.	2015.	2.205	780	549
6.	2014.	2.148	895	589
7.	2013.	1.996	1.039	508
8.	2012.	1.841	632	430
9.	2011.	1.789	635	449
10.	2010.	1.568	917	333
11.	2009.	2.081	1.068	835
12.	2008.	1.895	1.083	819
13.	2007.	1.831	1.203	917
14.	2006.	2.009	1.430	1.009
15.	Σ	29.032	11.991	8.323

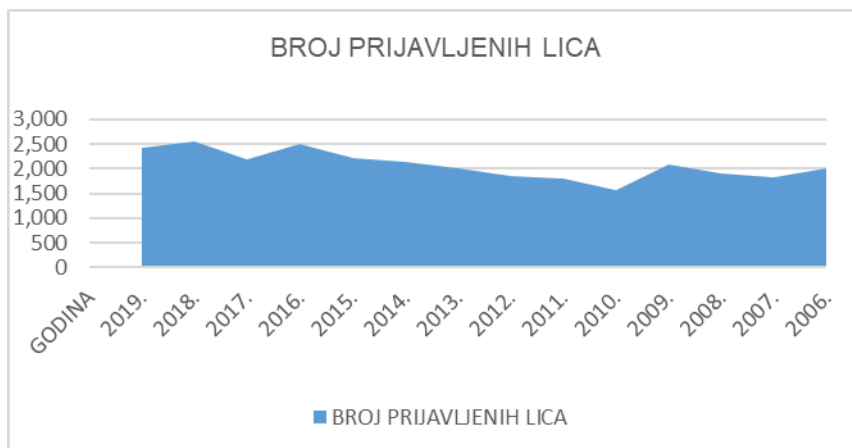
Izvor: Delo autora

Iz grafikona 1 jasno uočavamo da je broj prijavljenih lica bio u drastičnom padu od 2010. godine, što se direktno može povezati sa implementacijom Direktive koja je doneta 2008. godine, a čiji je krajnji rok za implementaciju bio 2010. godina. Možemo primetiti da je donošenje Direktive koja je predmet analize uticalo pozitivno na rad organa krivičnog gonjenja, jer je više rađeno na preciznijem definisanju ove vrste krivičnih dela, pa su se nepotrebna prijavljivanja nedozvoljenog i neopravdanog ponašanja, koje za pasivni objekat ima životnu sredinu, drastično smanjila. Nažalost, taj trend se zadržao kratko i nakon tog perioda imamo porast broja prijavljenih lica, što je došlo kao rezultat povećanja ljudskog nemara prema životnoj sredini.

Optužena lica prema Biltenu Republičkog zavoda za statistiku RS su ona lica „koja su punoletna i protiv kojih je sudu podignuta optužnica, optužni

predlog ili privatna tužba, protiv koga je krivični postupak pravosnažno završen odlukom suda kojom je odbijen ili odbačen optužni predlog odnosno privatna tužba, obustavljen postupak ili odbijena optužba, optužba odbačena, obustavljen postupak, izrečena

odbijajuća ili osuđujuća presuda, prema neuračunljivom licu primenjena mera bezbednosti bez izricanja kazne ili je optuženi oglašen krivim, dakle osuđujuća presuda.“

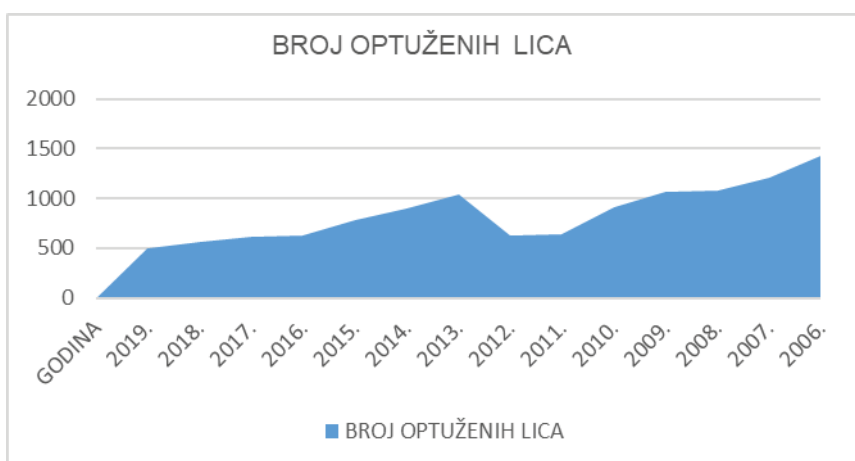
Grafikon 1 - Ukupan broj prijavljenih punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine u periodu od 2006. do 2019. godine na teritoriji Republike Srbije

Graph 1 - Total number of reported adults for crimes against the environment in the period from 2006 to 2019 in the territory of the Republic of Serbia

Za ceo posmatrani period takvih lica bilo je 11.991, što u proseku na godišnjem nivou iznosi 856 lica (na mesečnom nivou oko 71 lice, na dnevnom nivou oko 3 lica).

Grafikon 2 pokazuje da se broj optuženih lica javlja u kontinuiranim talasima, te se može uočiti i trend sedmogodišnjeg pada broja optuženih lica, a onda uočavamo rast brojki. Shodno ovom modelu ponašanja posmatrane pojave možemo prognozirati da će broj optuženih lica za period koji je pred nama biti u porastu. Ipak, postavlja se pitanje šta dovodi

do ovakvog periodičnog pada u broju optuženih lica? Objašnjenje treba tražiti u neskladu rada istražnih, tužilačkih, ali i sudskih organa. Praksa je pokazala da je najčešći razlog zbog koga neko lice, iako je prijavljeno ne dobije status optuženog lica, bude ili taj što nema dovoljno dokaza (dakle zatajila je faza istrage) ili delo koje je prijavljeno, nema elemente krivičnog dela. Koji god od navedenih razloga bio, smatramo da prve faze krivičnog postupka treba da se sprovedu temeljnije, kompetentnije i blagovremnije.

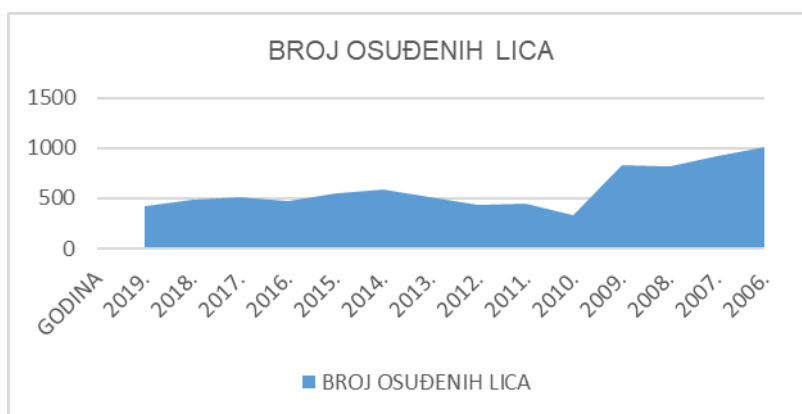
Grafikon 2 - Ukupan broj optuženih punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine u periodu od 2006. do 2019. godine na teritoriji Republike Srbije

Graph 2 - Total number of accused adults for crimes against the environment in the period from 2006 to 2019 in the territory of the Republic of Serbia

Na kraju krivičnog postupka, njegovim okončanjem, možemo govoriti o pojmu osuđenog lica, ukoliko presuda bude osuđujuća. Pod pojmom osuđenog lica u Biltenu Republičkog zavoda za statistiku RS, odakle su crpljeni podaci, podrazumeva se „punoletno lice proglašeno krivim, kome je izrečena neka krivična sankcija“.

Ukupan broj osuđenih lica u periodu od 2006. do 2019. godine jeste 8.323. Prosečno na godišnjem nivou – 595 lica (na mesečnom nivou oko 50 lica, a na dnevnom nivou u proseku oko 2 lica).

Na grafikonu 3 uočavamo pad broja osuđenih punoletnih lica od 2010. godine i takav trend ostaje sve do poslednje godine posmatranog perioda, tačnije do 2019. godine. Takođe, ono što se može uočiti jeste da je broj osuđenih lica svake godine (nakon 2010. godine) bio jako blizu proseka. Dakle, jednoobraznost u postupanju suda, svakako dolazi zbog veće određenosti zakonske regulative po pitanju posmatrane pojave što je sigurno plod uticaja analizirane Direktive 2008/99/EC i njene implementacije.

Grafikon 3 - Ukupan broj osuđenih punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine u periodu od 2006. do 2019. godine na teritoriji Republike Srbije

Graph 3 - Total number of convicted adults for crimes against the environment in the period from 2006 to 2019 in the territory of the Republic of Serbia

Da bismo stekli kompletniju sliku o celom krivičnom procesu koji se odvija zbog povreda životne sredine u nastavku rada analiziraćemo kaznenu politiku po pitanju ovih dela u poslednjih pet godina posmatranog perioda. Pomenuta analiza vrši se iz razloga što se uloga krivičnog prava u potpunosti ne završava donošenjem ili izricanjem presude nego i sprovođenjem krivičnih sankcija.

Od 417 lica osuđenih za ovu grupu krivičnih dela u 2019. godini, njih 39 bilo je osuđeno na kaznu zatvora (najčešće u trajanju od 3 do 6 meseci). Novčanu kaznu dobilo je njih 74 (najčešće u iznosu od 10.000 do 100.000 RSD). Uslovna osuda određena je za 278 lica, a kućni zatvor za 10 lica, dok je rad u javnom interesu izrečen za ukupno 13 lica. Ove godine za krivična dela protiv životne sredine određena je i sudska opomena kao sankcija i to za ukupno 3 lica, sporedna kazna za njih 7 i 52 mere bezbednosti od čega svaki put mera oduzimanja predmeta.

Od ukupno 484 punoletna lica osuđena u 2018. godini, njih 40 osuđeno je na kaznu zatvora i to najčešće u trajanju od 3 do 6 meseci. Što se tiče novčane kazne ona je dodeljena za 84 lica i to najčešće u iznosu od 10.000 do 100.000 RSD. 310 lica za predmetnu grupu krivičnih dela kao krivičnu sankciju

dobilo je uslovnu osudu, kućni zatvor njih 16, rad u javnom interesu njih 22, 12 lica je dobilo sudska opomenu, a te godine bilo je 7 sporednih kazni. Kada su u pitanju mere bezbednosti njih je izrečeno 58, jedno obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi i 57 puta oduzimanje predmeta.

Stanje po pitanju krivičnih sankcija izrečenih za krivična dela protiv životne sredine na teritoriji Republike Srbije u toku 2017. godine bilo je sledeće: ukupno osuđenih lica – 512, kazna zatvora – 52 (najčešći raspon od 3 do 6 meseci), novčanih kazni – 114 (od toga čak njih 100 u rasponu od 10.000 do 100.000 RSD), uslovna osuda – 316, kućni zatvor – 12, rad u javnom interesu – 10, sudska opomena – 8, sporedne kazne – 8, mere bezbednosti – 32 (od čega 31 mera oduzimanja predmeta i jedna obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi).

U toku 2016. godine osuđeno je 472 lica za protivpravna ponašanja usmerena protiv životne sredine. Za njih 73 postupak je završen kaznom zatvora i to najčešće u trajanju od 3 do 6 meseci. Novčanu kaznu za vršenje ove vrste krivičnih dela, 2016. godine moralo je platiti njih 94 (najčešće u iznosu od 10.000 do 100.000 RSD). Uslovnih osuda za ova krivična dela izrečeno je 287, kućnog zatvora

7, rad u javnom interesu izrečeno je za 10 lica, dok je samo jedno lice dobilo sudsku opomenu. Pored toga, iste godine bilo je 9 sporednih kazni. Što se tiče mera bezbednosti njih je izrečeno ukupno 41 i sve su bile oduzimanje predmeta.

Poslednje godine posmatranog perioda, 2015. godine, osuđenih lica za krivična dela protiv životne sredine bilo je 549. Na kaznu zatvora osuđeno je 64 (najčešće od 3 do 6 meseci), na novčanu kaznu osuđeno je 99 lica (najdominantniji raspon od 10.000 do 100.000 RSD – 90 lica), dok je na uslovnu osudu osuđeno 362 punoletna lica. Iste godine za kaznu kućnog zatvora sud se odlučio u 3 slučaja. Rad u jednom interesu 2015. godine izrečen je za 15 lica, a sudska opomena za 6 lica. Pored navedenih izrečene su i tri sporedne kazne. Na kraju treba pažnju obratiti i na mere bezbednosti kojih je posmatrane godine izrečeno 38 od čega 35 mera jeste mera oduzimanja predmeta, dve mere obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi i jedna zabrana upravljanja motornim vozilom.

Na kraju moramo naglasiti da štetu prirodi mogu naneti kako pojedinci, tako i privredna društva, manja ili veća, kada ova problematika prelazi sa nivoa krivičnog prava na nivo privrednih prestupa. Ali isto tako, kako pojedinac može preduzeti različite korake za spas životne sredine, tako nisu retki ni primeri velikih kompanija koje su prepoznale zagađenje životne sredine kao veliki problem i doprinos otklanjanja istog uvrstile u svoje dugoročne ciljeve (Stamenković i dr., 2020). Ipak treba napomenuti da društveno odgovorne države ili privredni subjekti pored dobre volje za zaštitom životne sredine, moraju izdvojiti i određena, značajna novčana sredstva za to. „Što se tiče Republike Srbije ona aktivno gradi sistem zaštite životne sredine, ali se suočava i sa problemima usklađivanja finansiranja ovog sistema i postavljenih ciljeva“ (Damjanović i dr., 2020).

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Značaj zdrave životne sredine za normalno funkcionisanje ljudskih života poznat je od davnina, a njeno zagađenje koje je poprimilo ogromne razmere prepoznato je kao gorući problem. Svest o šteti koju čovek svojim svakodnevnim aktivnostima nanosi životnoj sredini polako se podiže na viši nivo i to iz razloga što je životna sredina počela čoveku vraćati „milo za drago“. „Drugo lice“ životne sredine, ono koje nije naklonjeno čoveku, ispoljeno kroz sve učestalije napade prirode na čoveka i njegova dobra, rezultiralo je nizom aktivnosti koje vode očuvanju životne sredine. Dakle, čovek je konačno shvatio da priroda može biti dobar sluga, ali isto tako može biti zao gospodar.

Kao globalni problem javlja se zagađenje vode, vazduha, zemljišta, hrane, tačnije celokupne životne sredine. Kolika je šteta koju čovek nanosi prirodi, koliki je intenzitet i obim te štete, najbolje se vidi iz toga što priroda ne može sama da se oporavi, nego joj je neophodna pomoć onog ko ju je u to stanje i doveo (čoveka).

Da je poslednji čas da se reaguje i zaštiti priroda koja nam je toliko dobrog dala, vidimo i iz aktivnosti prirode, ali i iz aktivnosti ljudi. Čovečanstvo se ujedinilo u donošenju međunarodnih pravnih pravila u oblasti ekologije i insistira na njihovoj obaveznosti primene, osniva udruženja i druge vidove organizacije i udruživanja društva sa ciljem zaštite prirode, dok priroda čoveku na njegove loše postupke odgovara zemljotresima, poplavama, kiselim kišama, promenom klime, zagađenim vazduhom i slično.

Prateći svetske trendove u pravnoj regulativi i Republika Srbija je u okviru krivičnog zakonodavstva predvidela nekoliko ponašanja kao krivična dela protiv životne sredine. Formalnopravno posmatrano, krivičnopravna zaštita životne sredine je odgovarajuća. Međutim, faktički posmatrano, na osnovu izvedenog empirijskog istraživanja, očigledna je disproporcija između normiranog ponašanja i realnog stanja stvari. Dakle, organi zaduženi za sprovođenje i kontrolu sprovođenja ovih propisa moraju bolje izvršavati svoje obaveze.

Što se tiče zakonske regulative u Republici Srbiji pokazalo se jako plodotvorno to što su pravila iz Direktive 2008/99/EC uvrštena i u naše propise. Da bismo uvideli koliko je značajna krivičnopravna zaštita životne sredine istraživali smo broj prijavljenih, optuženih i osuđenih lica i došli do podataka da na dnevnom nivou oko šest lica bude prijavljeno, protiv tri lica bude podignuta optužnica, a dva lica budu osuđena. Koliko god se ove brojke činile male, ipak treba naglasiti da je reč o krivičnim delima, a ne o prekršajima, dakle o izazivanju većih povreda zaštitnog objekta i izazivanju većih posledica, ozbiljnih razmera. Na osnovu podataka iznetih u radu možemo primetiti da gubitak zločina i nije veliki (33%), te da tužilaštvo u slučaju krivičnih dela protiv životne sredine više nego dobro obavlja svoj posao. Ovakvi dobri rezultati nisu samo rezultat rada tužilaštva, nego i pokazatelj dobre regulative. Kada u krivičnopravnim propisima nema dvosmislenih normi, organima gonjenja posao je umnogome olakšan, te je dobre propise lako primeniti. Republika Srbija je prilagodila svoje zakonodavstvo zakonodavstvu Evropske unije, čiji član teži biti, pa stoga možemo zaključiti da su i propisi Evropske unije dobro postavljeni i određeni.

Ipak, moramo primetiti dva problematična pitanja. Jedno se tiče toga da buka i vibracije nisu deo

krivičnopravne nego prekršajnopravne zaštite, što smatramo da nije opravdano. Naime, naučno je dokazano da buka i vibracije dovode do uznemirenosti i agresivnosti ljudi i takođe predstavljaju zagađivača životne sredine. Stoga, predlažemo izmenu regulative u tom pravcu. Kao drugi problem smatramo jednolično postupanje suda prilikom izricanja krivičnih sankcija, koje nas navodi na zaključak da se predmeti suštinski ne obrađuju, nego da se izriču kazne koje najbolje predstavljaju kompromisno rešenje. Bez obzira na to što su u ovoj oblasti zaprećene kazne zatvora od šest meseci do čak deset godina za teže oblike krivičnih dela, u Republici Srbiji se najčešće izriču kazne zatvora od tri do šest meseci, koje su jako kratkotrajne i nisu učinkovite. Ovo kažemo iz razloga što se u razvijenijim zemljama kratkotrajne kazne zatvora uveliko pretvaraju u novčane kazne, jer su istraživanja pokazala da se svrha kažnjavanja ne može postići za tako kratak period. Sa druge strane, od svih mera bezbednosti koje stoje na raspolaganju (ima ih 11) dominantno se izriče samo jedna (oduzimanje predmeta). Obim novčane kazne ubedljivo je najveći u rasponu od 10.000 do 100.000 RSD. I na kraju, kao krivičnu sankciju koja se najviše izriče vidimo uslovnu osudu i ostavljamo otvoreno pitanje da li se uslovnom osudom može postići svrha kažnjavanja u slučaju ovih dela ili je ona izabrana kao „najprikladnije kompromisno rešenje“ – presuda doneta, lice se smatra kažnjenim, a što se tiče kazne ona ostaje samo uz pretnju.

Na kraju rada, izražavamo nadu da će se ova oblast razvijati uzlaznom putanjom, da će biti više istraživanja u njoj, te da će svest ljudi o štetnosti njihovog ponašanja, sa jedne strane, i značaja prirode i njenih blagodeti, sa druge strane, vremenom sve više rasti.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Bošković, M. (1996), *Kriminalistička metodika*, Policijska akademija, Beograd.
- [2] Case C-176/03 Commission v Council, judgment of 13.9.2005, Community competence – Protection of the environment – Criminal penalties, European Commission, Legal Service, (mart 2021). Izvor: http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/arrets/03c176_en.pdf
- [3] Čavoški, A. (2011), *Analiza prikupljene statistike o postupanju tužilaštva u oblasti životne sredine*, Priručnik za zaštitu životne sredine, Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd.
- [4] Damjanović, A., Miličković, M., Jevremović, M. (2020), Troškovi u funkciji upravljanja sistemom zaštite životne sredine, *Ecologica*, 27(99), 471-478.
- [5] Ignjatović Đ. (2007), *Kriminologija*, Dosije, Beograd.
- [6] Kostić, M. (2009), Ekološki kriminal i njegovo suzbijanje, *Pravni život*, tematski broj Pravo i vreme, 10, 175-182.
- [7] Kraus, B. (1991), *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije*, Savremena administracija, Beograd.
- [8] Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- [9] Lilić, S., Drenovak, M. (2010), *Ekološko pravo*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- [10] Republički zavod za statistiku, Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela – prijave, optužbe, osude, Beograd <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/> mart 2021.
- [11] Službeni list Evropske unije, Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta br. 2008/99/EZ o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava, OJ L 328/28, 6.12.2008.
- [12] Stamenković, S., Stamatović, M., Parojčić, D. (2020), Značaj Google-a i njegova uloga u povećanju ugljeničnog otiska u svetu, *Ecologica*, 27 (100), 690-698.
- [13] Stojanović Z. (2009), *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
- [14] The United Nations Environmental Programme (UNEP), Izvor: <http://www.unep.org/>, mart 2021.
- [15] Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98/2006.
- [16] Vujaklija M. (1980), *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd.
- [17] Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - dr. zakon i 95/2018 - dr. zakon.